

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΔΟΜΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Το τρίπτυχο των δρώντων του Πολιτικού Συστήματος

Στο πλαίσιο της δημοκρατίας είναι πολλοί και ποικίλοι οι δρώντες. Λόγω του βασικού αντιπροσωπευτικού χαρακτήρα του πολιτεύματος, στους δρώντες συμπεριλαμβάνονται ουσιαστικά όλοι όσοι συμμετέχουν στο Πολιτικό Σύστημα, παρότι είναι διαφορετικής τάξεως και διαδραματίζουν διαφορετικούς ρόλους. Η πραγματικότητα αυτή υπαγορεύει, καταρχάς, διαφοροποίηση και ιεράρχηση ρόλων ανάμεσα σε ‘πρωταγωνιστές’ και σε ‘απλούς πολίτες’¹⁰. Η διαφορετική πολιτική γεωμετρία δεν δικαιολογεί, όμως, κατά κανένα τρόπο τον επικοινωνιακό εκτοπισμό των απλών πολιτών από την κονίστρα της δημοσιότητας.

Η πολιτική πυραμίδα / κώνος συνεπάγεται απλώς ότι σε κάθε μια κατηγορία δρώντων αναλογούν διαφορετικά μερίδια εξουσίας, διαφορετικές δικαιοδοσίες και ευχέρειες επικοινωνιακής έκφρασης και πρόσβασης στα Μέσα και, αντιστοίχως, άλλα μερίδια ευθυνών. Παρομοίως, πολλές, διαφορετικές αλλά και ασύμμετρες είναι οι δυνατότητες διακίνησης μηνυμάτων μεταξύ των ξεχωριστών κατηγοριών πολιτών. Έτσι, η ‘διαφορική γεωμετρία δυνατοτήτων’ καθορίζει πλαίσια καθολικής και συνεχούς πρόσβασης για ορισμένους από τους αιρετούς, ιδίως στα ηλεκτρονικά ΜΜΕ, ενώ διαμορφώνει, αντιστοίχως, πλαίσια μερικής, παθητικής και περιορισμένης πρόσβασης για τους απλούς πολίτες.

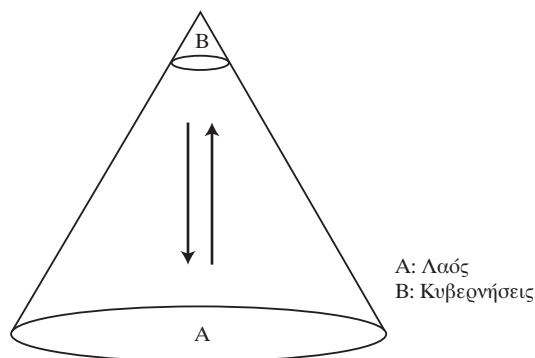
Η ελληνική μεντιακή πραγματικότητά, όμως, αποκλίνει ακόμη και από μια τέτοια κλίμακα διαφοροποιήσεων, οδηγώντας όχι απλώς σε σπάνια επίπεδα

10. Ο όρος πολιτικοί δρώντες (political actors), που υιοθετούμε, περιλαμβάνει όλους τους συμμετέχοντες στο δημοκρατικό σύστημα. Οι δρώντες διαβαθμίζονται, αλλά δεν εξομοιώνονται. Διακρίνονται οι δρώντες πρωταγωνιστικών ρόλων, όπως οι αιρετοί ηγέτες, από τους απλούς δρώντες, όπως οι πολίτες. Βλ. σχετικά Ψύλλα 2003.

πρόσβασης των απλών πολιτών στα δημόσια φόρα αλλά ενίοτε ακόμη και σε καθολικό αποκλεισμό τους από τις αρένες της ενεργητικής επικοινωνίας. Οι πολίτες εξορίζονται εκτός επικοινωνιακού πεδίου, μετατρέποντας συνάμα το πλαίσιο της δημοσιότητας σε προνομιακή ή αποκλειστική πασαρέλα διασημοτήτων. Αυτό το 'καθεστώς' 'εκλέγει' και καθιερώνει τους δικούς του 'πρωταγωνιστές' για τη δημόσια πολιτική επικοινωνία, επιβάλλοντας τη διάκρισή τους από τους υπόλοιπους, τους 'μη προνομιούχους πολίτες'.

Βασικό κριτήριο, με βάση το οποίο μπορούμε να κατηγοριοποιούμε και να αξιολογούμε τους πολιτικούς δρώντες, είναι, επομένως, η πρόσβαση που πετυχαίνουν στην κοινότητα της δημοσιότητας η οποία αντιστοιχεί σε σημαντικό επικοινωνιακό κεφάλαιο. Ο βαθμός, η συχνότητα και η έκταση της πρόσβασης στα Μέσα, καθορίζουν μια σαφή ιεραρχική κλίμακα και κατάταξη των δρώντων σε αυτήν. Η διευκρίνιση αυτή έχει καίρια σημασία διότι οι ευχέρειες ή, αντίστοιχως, οι περιορισμοί στην πρόσβαση στα δημόσια βήματα έχουν άμεσο αντίκτυπο στην πολιτική δύναμη των διαφορετικών δρώντων. Όσο μεγαλύτερο επικοινωνιακό κεφάλαιο προσπορίζεται ή ελέγχει κάποιος, τόσο μεγαλύτερη είναι η δύναμη της επιρροής του.

Παράλληλα, οι διαφοροποιήσεις και οι συσχετισμοί νομής του επικοινωνιακού κεφαλαίου επιδρούν στην ελευθερία έκφρασης των πολιτών και στην ποιότητα της δημόσιας επικοινωνίας συνολικά. Όπως και με το χρηματικό κεφάλαιο, όσο μεγαλύτερη είναι η διασπορά του, τόσο πιο διευρυμένη είναι η κοινωνική ευημερία και το αντίστροφο. Το ίδιο ισχύει και με το επικοινωνιακό κεφάλαιο, όσο πιο πολλοί πολίτες και πολιτικοί δρώντες έχουν πρόσβαση σε αυτό και προβαίνουν σε συνετή χρήση του, τόσο βαθύτερη είναι η πολιτική δημοκρατία, η διαφάνεια και η πολιτική ευημερία.



Διάγραμμα 1. Πολιτικοί δρώντες άμεσης δημοκρατίας: η πολιτική επικοινωνία είναι αδιαμεσολάβητη.

Δρώντες πολιτικής – εκφραστές πολιτικής επικοινωνίας

Το κεντρικό ερώτημα στην ανάλυση των σχέσεων επικοινωνιακής εξουσίας αφορά στο: πόσοι και ποιοι ακριβώς ασκούν επιρροή και δύναμη αλλαγής ή συντήρησης των καταστάσεων στο δημόσιο βίο. Η ταυτοποίηση των κύριων δρώντων, που καταλαμβάνουν αυτό το πεδίο, είναι σημαντική για την κατανόηση των θεσμικών ρόλων, όλων όσοι λειτουργούν μέσα στο πολιτικό σύστημα. Εντοπίζουμε, έτσι, τις υπερβάσεις, τις στρεβλώσεις, τα ελλείμματα ή και τις περιθωριοποιήσεις που υπεισέρχονται.

Με γνώμονα πάντα τα συνταγματικά προβλεπόμενα σε μια δημοκρατία, μια ορθότερη διατύπωση του ερωτήματός μας θα ήταν: Πόσοι και ποιοι θα έπρεπε να κατέχουν συνολικά τα μέσα και, άρα, και τη δυνατότητα να ασκούν επικοινωνιακή επιρροή και δύναμη αλλαγής των καταστάσεων στα δημόσια πράγματα και το *status quo*; Η απάντηση στο ερώτημα δεν μπορεί παρά να είναι: όλοι ανεξαιρέτως οι πολίτες. Και αυτός θα όφειλε να είναι ο στόχος της επικοινωνιακής πολιτικής μιας αξιοβίωτης δημοκρατίας.

Καλούμαστε, λοιπόν, να κρίνουμε με βάση αυτό το κριτήριο και αυτόν το δημοκρατικό στόχο, κατά πόσο είναι σήμερα θεμιτοί και επαρκείς οι επιλεγόμενοι και οι επικρατέστεροι τρόποι πολιτικής επικοινωνίας. Αντιστρέφουμε το ερώτημα: Ποιοι και γιατί απουσιάζουν, σήμερα, από το δημοκρατικό – συλλογικό επικοινωνιακό πεδίο της κανονικά προβλεπόμενης άσκησης επιρροής; Αν απουσιάζει η συντριπτική πλειονότητα του Λαού από αυτήν τη δημόσια *πολιτική διαδικασία*: γιατί συμβαίνει κάτι τέτοιο και με ποιες επιπτώσεις για την ποιότητα της δημοκρατίας;

Οι πολίτες

Η ειδοποιός διαφορά της σύγχρονης δημοκρατίας από πρότερες εκδοχές ή άλλα πολιτεύματα συνίσταται, πρώτον, στην απόδοση της πολιτεότητας (ιδιότητας του πολίτη) σε όλους τους ενήλικες πολίτες, αδιακρίτως φύλου και τάξης και, δεύτερον, στο ότι, επί της αρχής, το σώμα των πολιτών, ο Λαός, είναι η κύρια πολιτειακή συνιστώσα. Οι πολίτες είναι η βασική συστατική δύναμη, με την έννοια ότι συνταγματικά η δημοκρατία εδραιώνεται στη ‘λαϊκή κυριαρχία’ (Άρθρο 1 του Συντάγματος §1, §2 & §3)¹¹.

11. Άρθρο 1. § 1. *Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.* §2. *Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία.* §3. *Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα.* Βλ., επίσης, Βενιζέλος 2008, ιδίως σελίδες 49-78 και το κεφάλαιο: ‘Ποιός έχει το Τεκμήριο της Αντιπροσώπευσης’. Βλ. επίσης, Μανιτάκης 2009.

Το δημοκρατικό πολίτευμα διαφοροποιείται από τα απολυταρχικά, σε κομβικά σημεία της Πολιτικής, όπως στη συμμετοχή των πολιτών και την πολιτική δράση, στη λογοδοσία / διαφάνεια, καθώς και στους τρόπους νομής των δημοσίων πόρων και της εξουσίας του κράτους. Πρόκειται για το *Κράτος του Δήμου*, οπότε, η *συνιστώσα των πολιτών* προσλαμβάνει αυτοδικαίως αξονική θέση και σπουδαιότητα¹².

Στο δημοκρατικό πλαίσιο, η σύνθεση των κοινοβουλευτικών σωμάτων και οι κυβερνήσεις εναλλάσσονται και ανανεώνονται μέσω της προσφυγής στη *βούληση του Λαού*, η οποία εκφράζεται στις περιοδικά διενεργούμενες εκλογές. Με βάση την αρχή της πλειοψηφίας, οι πολίτες εκλέγουν τους αντιπροσώπους της επόμενης θητείας, εδραιώνοντας, έτσι, τα αιρετά σώματα των αντιπροσώπων και τους θεσμούς των κυβερνώντων.

Αντιπροσώπηση και διαμεσολάβηση

Η γεωπολιτική δομή των εθνών-κράτων της νεωτερικότητας οργανώνεται στη βάση της αντιπροσώπησης. Υφίσταται, όμως, και μια δεύτερη ιδιότυπη ‘αντιπροσώπηση’ των πολιτών. Η πρώτη αφορά στην τυπική και συντεταγμένη αντιπροσώπηση στο καθαρά πολιτικό και το εκλογικό επίπεδο. Η δεύτερη αφορά στην άτυπη διαμεσολάβηση που συντελείται στο επικοινωνιακό επίπεδο. Αυτή η διαφορά μεταξύ τυπικής και άτυπης εδραίωσης προκαλεί προβλήματα. Και αυτό διότι, ενώ οι εξουσίες, οι οποίες απορρέουν από την τυπική πολιτική σχέση, υπόκεινται σε θεσμικούς ελέγχους και σε ασφαλιστικές δικλίδες του πολιτικού συστήματος, εν τούτοις, η εξουσία του Τύπου έχει αποσπάσει το *status* της ασυλίας και του ανεξέλεγκτου. Κινδυνεύει, έτσι, να γίνει τυραννική¹³, διαστρέφοντας την ασυλία σε ‘ακαταλόγιστο’. Πρόκειται για μείζον θεσμικό παράδοξο, το οποίο προκαλεί δυσλειτουργίες στο πολιτικό σύστημα¹⁴. Οι σχετικές προκλήσεις πυκνώνουν στην εποχή μας. Στο πλαίσιο αυτό ιδίως οι μεγιστάνες-ιδιοκτήτες Μέσων αποστρέφονται το θεμελιακό δημοκρατικό αξίωμα που προεβεί ότι, στη δημοκρατία, *καμία* εξουσία δεν μπορεί να τελεί *υπεράνω ελέγχου*.

Η αρχή της μη κρατικής εμπλοκής στα ‘Περί Ελευθεροτυπίας’, η οποία υι-

12. Είναι εύλογο, άλλωστε, ότι η δημοκρατία παύει να υφίσταται, εφόσον, υποθετικά, όλοι ή οι περισσότεροι πολίτες αποφασίσουν να απέχουν ολοσχερώς από τις εκλογές και από τις διαδικασίες της πολιτικής.

13. Ραμονέ 1999, Popper & Condry 1995, Baudrillard 1980, Debord 1992, Kellner 1990, Mills 1956, Dahl 2000, Lukes 1974.

14. Βλ. John Lloyd: ‘What the media are doing to our politics’ 2004, καθώς και Colin Leys: ‘Market driven politics’ 2003.

οθετήθηκε αρχικά στην Πρώτη Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος (1789-1791)¹⁵, ήταν ιστορικά αναγκαία και εύστοχη. Είχε νόημα, με τη συγκεκριμένη σημασιοδότηση του 18^{ου} αιώνα, οπότε οι κοινωνίες έδιναν ακόμη τη μάχη κατά των μοναρχικών και των αυταρχικών καθεστώτων, τα οποία φίμωναν συστηματικά τον Τύπο. Ωστόσο, τα δεδομένα έχουν έκτοτε ανατραπεί, άρδην. Ο Τύπος καταλήγει σήμερα να ‘φιμώνει’ συχνά ο ίδιος την Κοινωνία των Πολιτών. Σήμερα, οι μεγιστάνες των ΜΜΕ γίνονται ‘υπέρ-προωθηπουργοί’ (Silvio Berlusconi) ή υπέρ-ηγήτορες (Rupert Murdoch)¹⁶ επιδιώκοντας να ελέγχουν αλλά οι ίδιοι να βρίσκονται υπεράνω κάθε ελέγχου.

Υπό αυτό το πρίσμα, είναι ανάγκη να τεθεί εκ νέου το ζήτημα των ορίων κάθε μορφής εξουσίας, συμπεριλαμβανομένης και αυτής που ασκούν τα Έντυπα και τα Ηλεκτρονικά Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΕΗΜΜΕ), τόσο στο δημόσιο βίο, όσο και στην ιδιωτική ζωή των ανθρώπων. Το μείζον διακύβευμα αφορά, πρωτίστως, τη βιωσιμότητα της δημοκρατίας αλλά και την ποιότητά της. Αφορά, βεβαίως, και τη βιωσιμότητα του ίδιου του Τύπου, ο οποίος πάσχει, πλέον, από πρωτοφανή κρίση απονομιμοποίησης και ευτελισμού¹⁷.

Στο πλαίσιο των μαζικών κοινοβουλευτικών δημοκρατιών, για να μπορέσουν οι πολίτες να λειτουργήσουν καν με αυτήν τους την ιδιότητα, είναι αναγκασμένοι να ‘περνούν’ τις θέσεις και τα πολιτικά τους αιτήματα και μηνύματα μέσα από τα Μέσα δημόσιας επικοινωνίας. Τόσο για την ενεργητική, όσο και για την παθητική πληροφόρηση οι πολίτες εξαρτώνται κυρίως από τα ΕΗΜΜΕ.

Στις δυτικές δημοκρατίες, όμως, οι μαζικά προσιτοί δημόσιοι χώροι περιορίζονται δραστικά, συρρικνώνοντας συνάμα και τις δυνατότητες άμεσης και συλλογικής σύναξης για τη *λειτουργία του συνέρχεσθαι*. Πριν την ανάδυση των νέων ψηφιακών μέσων, οι πολίτες βρίσκονταν σε κατάσταση απόλυτης εξάρτησης από τα ΜΜΕ, καθώς δεν είχαν που αλλού να στραφούν για την ενεργητική συμμετοχή τους στο επικοινωνιακό γίγνεσθαι¹⁸.

Η κυριαρχία των παραδοσιακών ηλεκτρονικών ΜΜΕ προκύπτει και από το γεγονός ότι έχουν κατοχυρώσει μια μόνιμη θέση στο οικιακό περιβάλλον. Έτσι, η ίδια η δομή της μονόδρομης, κάθετης και απρόσωπης ροής στο οικιακό περιβάλλον, εθίζει σε μια κουλτούρα: των σιωπηλών, βουβών δεκτών. Σε βάθος χρόνου ενός αιώνα, η επίδραση του διαβρωτικού αυτού εθισμού καθιλώνει την

15. Βλ. Προσάρτημα 2.

16. Hall Jamieson & Cappella, 2008.

17. Τα ευρήματα της έρευνας της Public Issue δείχνουν την ακραία απαξίωση και την αναξιопιστία που αντιμετωπίζει ο Τύπος για τρίτη συνεχή χρονιά. Βλ. *Καθημερινή* 28-12-2008 και 03-01-2010 και τα ετήσια πορίσματα της ΜΚΟ: Transparency International.

18. Neuman et al. 1992: 11.

πολιτική ικμάδα και εξουδετερώνει το ενδιαφέρον για ζωντανή πολιτική συμμετοχή ολόκληρων γενεών: των γενεών της ραδιο-τηλεόρασης.

Τα Μέσα, όπως έχουν διαμορφωθεί στον ύστερο καπιταλισμό, ασκούν καταχρηστικές εξουσίες. Τείνουν να εξορίζουν τους πολίτες και τον *κυρίαρχο Λαό* από το ναό της δικής τους δημοκρατίας. Μια τέτοια εξέλιξη υποδηλώνει ότι το σκέλος της ενεργητικής παρέμβασης παύει ουσιαστικά να λειτουργεί, ιδίως, στα εμπορικά ΜΜΕ. Αυτά κινούνται με βάση τους κερδοσκοπικούς καταναγκασμούς, αδιαφορώντας για τα πρόσωπα ως πολίτες, ενώ πολιορκούν αδιάκοπα τα άτομα ως καταναλωτές.

Κυβερνώντες και πολιτικά – δημόσια πρόσωπα

Εξουσία δεν μπορεί να ασκηθεί έξω από κάποιο σύστημα ιεραρχικής δομής. Η αρχαιοελληνική επινόηση του πολιτικού συστήματος της ‘άμεσης δημοκρατίας’ είναι μοναδική, ακριβώς διότι κατόρθωσε να τιθασειύσει την ιεραρχική δομή και να την εντάξει σε δομικούς περιορισμούς και κανόνες: πρώτον, στην επιλογή των αρχόντων μέσω λαϊκών αρχαιρεσιών και, δεύτερον, στη χρονική περατότητα των αξιωμάτων και την περιοδικότητα. Κατά τον Αριστοτέλη, η έννοια της ελευθερίας σε συνάρτηση με την ισότητα, συνεπάγεται πρώτον, το να άρχει κάποιος, αλλά εξίσου να είναι εναλλάξ και αρχόμενος και δεύτερον, το να ζει ο καθένας όπως επιλέγει¹⁹.

Καθορίστηκαν, έτσι, οι κανόνες και οι τυπικές διαδικασίες εναλλαγής στα ηγετικά αξιώματα, στις εκάστοτε επόμενες αρχαιρεσίες²⁰. Με άξονα τη *συντεταγμένη διαφάνεια* και με πολιτισμένο τρόπο, η επινόηση αυτή αντιμετωπίζει το, ούτως ή άλλως, δυσεπίλυτο πρόβλημα της διοίκησης των ανθρώπινων κοινωνιών. Οι αιρετοί αντιπρόσωποι και οι κυβερνώντες σε συνδυασμό με το ρόλο του Λαού, εδραιώνουν το σύστημα αιρετής, πολιτικά εναλλασσόμενης και ιεραρχικά οργανωμένης ηγεσίας.

Το δημοκρατικό πλαίσιο, διέπεται από την αρχή της διαφάνειας²¹. Είναι, συνεπώς, διαρκής η υποχρέωση διαφάνειας και πληροφόρησης του Λαού, ώστε το κοινό, όντας πλήρως ενημερωμένο, να λαμβάνει τις αποφάσεις του *μετά λόγου γνώσεως* και με πολιτική ευθυκρισία²². Ταυτόχρονα, υφίσταται η αντί-

19. Aristotle, VI ii (1317a40-1318a10), μετάφραση Saunders, (1981:361-364).

20. Sinclair 1969, Romilly 1971/1995, Bobbio 1993: 37-38.

21. Bobbio 1993: 37-38.

22. «Ένας από τους λόγους υπεροχής της δημοκρατίας σε σχέση με τα απολυταρχικά κράτη που είχαν αναβαθμίσει τα *arcana imperii*, τα μυστικά της εξουσίας και υπεραμύνονταν με ιστορικά και πολιτικά επιχειρήματα της αναγκαιότητας να παίρνο-

στροφή ανάγκη της βάσης των πολιτών να διαμηνύουν και αυτοί τα δικά τους αιτήματα. Να διατυπώνουν τις κρίσεις ή τα παράπονά τους προς τους αιρετούς αντιπροσώπους τους, ασκώντας την ελευθερία της έκφρασης.

Στην εποχή της διαμεσολάβησης, η πληροφόρηση των πολιτικών προς τους πολίτες – και τούμπαλιν – περνάει, κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, μέσα από τα Μέσα. Η λειτουργία αυτή εξυπηρετείται από τη συγκρότηση ειδικών υπηρεσιών Γραφείων Τύπου των δημόσιων φορέων, οι οποίοι επεξεργάζονται και διανέμουν την πολιτική πληροφόρηση προς τους διαπιστευμένους δημοσιογράφους, τα ΕΗΜΜΕ αλλά και απευθείας πλέον προς το κοινό των πολιτών. Η πολιτική εξάρτηση, τόσο των πολιτικών πρωταγωνιστών, όσο και των πολιτών από τα media, καθορίζει τη σχέση μεταξύ Λαού και αιρετών, όπως και τις συνθήκες της Πολιτικής γενικότερα. Στις αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες λειτουργεί δομικά η επικοινωνιακή διαμεσολάβηση.

Στα πολιτικά περιεχόμενα εντάσσονται: οι πολιτικές δηλώσεις, η ενημέρωση σχετικά με τις τρέχουσες εξελίξεις, όπως η υιοθέτηση νόμων, η πολιτική ανάλυση και αρθρογραφία επί συγκεκριμένων δράσεων, η αξιολογική γνώμη ή κριτική, οι παρεμβάσεις με αιτήματα στο δημόσιο διάλογο ή την πολυμερή διαβούλευση. Εδώ ανήκουν, επίσης, η πολιτική συνηγορία, η προαγωγή, δηλαδή, πολιτικών απόψεων οι οποίες στοχεύουν ξεκάθαρα στην πειθώ και την εκμαίευση υποστήριξης ή της συναίνεσης των πολιτών.

Κατά το πέρασμα από την άμεση δημοκρατία προς την *αντιπροσωπευτική*, προέκυψε η πρώτη δομική μετάλλαξη του πολιτεύματος. Στην άμεση δημοκρατία αμφότεροι οι θεμελιώδεις πολιτικοί δρώντες, [Α] Λαός και [Β] κυβερνώντες, συμμετείχαν σε άμεση, αμφίδρομη επικοινωνία όπου όλοι οι ρόλοι ομιλητών και ακροατών εναλλάσσονταν. Στη σύγχρονη αντιπροσωπευτική δημοκρατία, όμως, οι πολιτικοί μετεξελίχθηκαν σε μόνιμους ομιλητές (πομπούς) και σε πρωταρχικές πηγές. Από την άλλη οι πολίτες μεταλλάχθηκαν σε εγκλωβισμένους δέκτες. Δηλαδή σε αναγνώστες ή τηλεθεατές και, γενικά, σε μόνιμους παραλήπτες πολιτικών μηνυμάτων. Είναι προφανές ότι μια τέτοια διχοτόμηση και αλλοίωση ρόλων εδραιώνει μακροπρόθεσμα μια αντι-πολιτική μονομέρεια, η οποία απειλεί με κατάρρευση τη συστημική συνεκτικότητα του πολιτεύματος.

Μια συστημικά ολοκληρωμένη επικοινωνιακή δημοκρατική διαδικασία προβλέπει ότι οι εκάστοτε αιρετοί κυβερνώντες, αφουγκράζονται πρώτα και δέ-

νται οι μεγάλες πολιτικές αποφάσεις στα μυστικά γραφεία, μακριά από τα αδιάκριτα βλέμματα του κοινού, θεμελιώνεται στην πεποίθηση ότι η δημοκρατική κυβέρνηση μπορεί επιτέλους να επιτύχει τη διαφάνεια της εξουσίας, την 'εξουσία χωρίς προσωπείο'» (Bobbio 1993: 37-8).

χονται (ή όχι) μετά τα αιτήματα, τις πολιτικές προτιμήσεις, τις ιδέες και τις προτάσεις των πολιτών, αφού τις επεξεργαστούν, ώστε, σε ένα επόμενο στάδιο, να αποφασίζουν και να επενεργούν επ' αυτών²³. Το απλό αυτό πρόταγμα ματαιώνεται. Λόγω διαφορετικής ιεράρχησης των εξουσιαστικών και των δημοκρατικών ρόλων οι διαθέσιμοι επικοινωνιακοί δίαυλοι, συνηθέστερα, δεν ενσωματώνουν τους πολίτες, ως ενεργούς ομιλητές, εκφραστές προτάσεων ή και ως αντιρρησίες ενάντια σε πολιτικές που έχουν προταθεί.

Οι πολιτικοί σχεδιάζουν, αποφασίζουν και διαμηνύουν τις αποφάσεις τους, χωρίς, απαραίτητως, να έχουν προηγουμένως *εισακούσει* τις προτάσεις ή τα μηνύματα των πολιτών ή ενίοτε ακόμη και των κομματικών μελών²⁴. Επιζητούν, όμως, *a posteriori*, νομιμοποίηση από τους πολίτες ή, εν ανάγκη, αναθέτουν την 'κατασκευή της συναίνεσης'²⁵ στους ειδικευμένους επαγγελματίες της χειραγωγικής προπαγανδιστικής επικοινωνίας²⁶. Έτσι, στο κυρίαρχο επικοινωνιακό μοντέλο οι πολιτικοί έχουν υιοθετήσει ή καθαγιάσει μια επικοινωνιακή πολιτική, όπου οι ενεργοί πολίτες αποξενώνονται από την ιδιότητά τους ως πολιτών και από την Πολιτική. Σε συνέργεια με τα Μέσα, οι πολιτικοί τείνουν πλέον να ανέχονται ακόμη και αντι-πολιτικές, εντέλει, καταστάσεις.

Το *ανορθόδοξο δίπολο* που προκύπτει είναι: αφενός, οι πολιτικοί και οι δημοσιογράφοι, ως οι αποκλειστικοί πομποί λόγου στην κεντρική κονίστρα της δημοσιότητας και, αφετέρου, οι πολίτες, αποκλειστικά ως δέκτες των πολιτικών δηλώσεων των πολιτικών και των δημοσιογράφων. Το δίπολο αυτό τελεί σε ανισορροπία απλούστατα διότι το πολιτικό σύστημα είναι τρισδιάστατο και έχει πρωταρχική βάση και έρεισμα του πολίτες.

Μεσάζοντες: Μέσα και δημοσιογράφοι

Ιστορικά, η κατάλυση των αυτοκρατοριών και η υπέρβαση των πόλεων-κρατών ή των περιορισμένου μεγέθους βαρονιών, οδήγησαν στη σύσταση και διάρθρωση των εθνικών κρατών, που επικράτησαν τους τελευταίους τρεις αιώνες, ως το κυρίαρχο γεωπολιτικό *σύστημα* συγκρότησης κράτους. Στα κρατικά πλαίσια των μεγάλων χωρών, η άμεση (μη διαμεσολαβημένη) πολιτική επικοινωνία

23. Easton 1965a, Deutsch 1963, Gerstlé 2008.

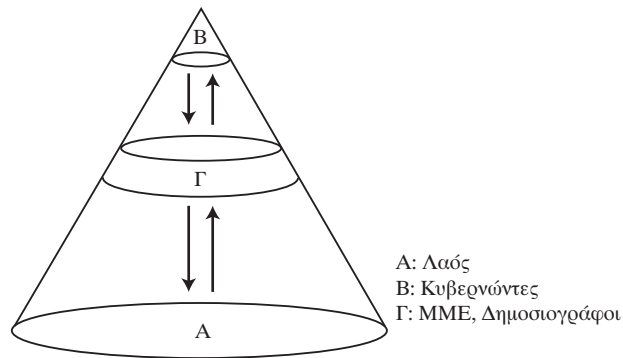
24. Για τη σχετικά νέα ακόμη πρακτική της ηλεκτρονικής διαβούλευσης στη χώρα μας και για την αποτελεσματικότητά της Βλ. τη σχετική ενότητα στο 5^ο κεφάλαιο.

25. Lippmann 1922/1997.

26. Κλασικό υπόδειγμα τέτοιου προπαγανδιστή αποτελεί ο Edward Bernays ο οποίος υπηρέτησε ως σύμβουλος πολλών Αμερικανών προέδρων. Βλ. και Bernays 1923 & 1955.

εκτοπίζεται ως δυσλειτουργική, τοπικιστική και αποσπασματική, ιδίως, στην κάθετη διάσταση (σχέση πολιτών με κυβερνώντες). Τα κράτη-έθνη εδραιώθηκαν και εμπέδωσαν την οντότητα και τη δύναμή τους *χάρη* στην παράλληλη ανάπτυξη και την εξάπλωση των media και των μεσαζόντων της επικοινωνίας: των δημοσιογράφων.

Η ‘επινόηση’ της δημοσιογραφίας ανταποκρίνεται σ’ αυτήν τη νέα γεωπολιτική δομή του κράτους-έθνους²⁷. Η γεωπολιτική αυτή πραγματικότητα²⁸ γέννησε την ανάγκη και θεσμοποίησε τη δράση των ειδικών λειτουργών της επικοινωνίας: των δημοσιογράφων και των ΜΜΕ. Στις αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες παρεισφρεί, έτσι, η νέα, τρίτη συνιστώσα, [Γ], η οποία αναλαμβάνει το διαμεσολαβητικό επικοινωνιακό ρόλο-κλειδί. Οι δημοσιογράφοι και τα Μέσα μεταδίδουν, πλέον, την πληροφόρηση ανάμεσα στους δύο πρωτογενείς δρώντες: τους πολίτες, [Α], και τους πολιτικούς, [Β], αποκτώντας ταυτόχρονα κομβικό ελεγκτικό ρόλο.



Διάγραμμα 2. Δρώντες αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας: η πολιτική επικοινωνία είναι διαμεσολαβημένη.

Εκτός από το ρόλο του συλλέκτη των πληροφοριών και, γενικότερα, του πληροφορητή, οι δημοσιογράφοι καταλαμβάνουν σταδιακά το ρόλο του συντονιστή και του *κήνσορα* στο επίπεδο του συλλογικού δημόσιου διαλόγου. Με

27. Chalaby 1998, Starr 2004.

28. Το σύγχρονο γεωπολιτικό μόρφωμα του κράτους-έθνους αντιδιαστέλλεται από τα πολιτικά συστήματα των πόλεων-κρατών, τόσο της κλασικής αρχαιότητας, όσο και εκείνων που άνθησαν μετά την Αναγέννηση, ιδίως στην Ιταλία. Στα κράτη-έθνη των νεότερων χρόνων τα πληθυσμιακά και εκτασιακά μεγέθη είναι τεράστια, ενώ τα γεωπολιτικά αυτά χαρακτηριστικά είναι καθοριστικά.

την ανάδυση των ηλεκτρονικών μέσων και της ‘τεχνικής της συνέντευξης’²⁹ οι πυλώροι του συλλογικού δημόσιου διαλόγου μετατρέπονται σε ρυθμιστές που αποφασίζουν αν και ποιοι πολίτες και ποιοι πολιτικοί μπορούν ή ‘δικαιούνται’ να ομιλούν δημοσίως’. Οι δημοσιογράφοι πρακτορεύουν το πεδίο πολιτικής δημοσιότητας και ‘ηγεμονεύουν’, εγκαθιδρύοντας ασυμμετρίες και ανισοτιμία στις σχέσεις εξουσίας.

Η τρίτη εμβόλιμη συνιστώσα, [Γ], οι *διάμεσοι* της πολιτικής επικοινωνίας εδραιώνονται, έτσι, δυναμικά και αποκτούν κυριαρχικό ρόλο. Στο πεδίο αυτό παρεμβαίνουν, όμως, καθοριστικά και νέες παρένθετες κατηγορίες επικοινωνητών και μεσαζόντων, όπως (α) οι δημοσιοσχεσίτες, (β) οι δημοσκόποι, (γ) οι πολιτικοί διαφημιστές και οι *image makers*. Οι επαγγελματίες αντιδιαστέλλονται από τα επιχειρηματικά συγκροτήματα των ΜΜΕ και τις ιδιοκτησίες τους, ωστόσο, δομολειτουργικά συνιστούν ενότητα, η οποία συμπαράγει τις επικοινωνιακές λειτουργίες.

Η διαμεσολάβηση συνεπάγεται ότι χωρίς την προϋπαρξη της Πολιτικής, της δημοκρατικής διακυβέρνησης και των αυτόνομων εκλογικών σωμάτων, η συνιστώσα των δημοσιογράφων και των Μέσων περιττεύει, στερείται *λόγου ύπαρξης*. Άρα, η δημοσιογραφική λειτουργία, ως επάγγελμα, αποτελεί έναν ετερόνομο, ετερόφωτο, πολιτικό αστερισμό. Μπορεί να λειτουργεί μόνον, εφόσον υφίσταται το στερέωμα της δημοκρατικής πολιτείας, η οποία δεσμεύεται για τη λογοδοσία / διαφάνεια της δημοκρατικής διακυβέρνησης και κατοχυρώνει την ελεύθερη ροή πληροφοριών, κρίσεων και ιδεών.

Ιδιοτυπίες και ανισορροπίες στο τριμερές σύστημα

Το τρίγωνο των σχέσεων εξουσίας είναι ιδιότυπο. Ο Λαός εκλέγει αντιπροσώπους για μια τετραετία ή για ανάλογες σύντομες περιόδους. Ενώ, όμως, η πρώτη [Α] και η δεύτερη [Β] συνιστώσα του πολιτικού συστήματος αντλούν συνταγματική νομιμοποίηση και υπόκεινται σε αντίστοιχους νόμους, απολαύοντας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, ως προς τις λειτουργικές τους διαδικασίες, ο Τύπος [Γ], λειτουργεί εξ *ανάγκης συμβιωτικά*, σε σχέση με τις άλλες δύο συνιστώσες, αλλά δεν υπόκειται σε πολιτική λογοδοσία, παρότι, ιδίως στην εποχή μας, διαχειρίζεται ένα πελώριο επικοινωνιακό κεφάλαιο πολιτικής εξουσίας.

Πρόκειται για εξουσία χωρίς λογοδοσία ή, για να χρησιμοποιήσουμε την καιρία και περιβόητη ρήση του Βρετανού πρωθυπουργού Stanley Baldwin

29. Boorstin 1960/1990: 164-5.

των αρχών του εικοστού αιώνα, για ‘Εξουσία χωρίς Ευθύνη’³⁰. Ως εκ τούτου, ενώ οι φορείς του Τύπου αξιωματικά είναι οι *ελεγκτές όλων των άλλων εξουσιών*, θεσμικά, οι ίδιοι παραμένουν *ανεξέλεγκτοι*, ως προς την τεράστια πολιτική εξουσία που οι ίδιοι ασκούν. Σύμφωνα με τη θέση του Norberto Bobbio³¹:

Το αιώνιο ερώτημα που διατρέχει όλη την Ιστορία της πολιτικής σκέψης ‘Ποιος φυλάγει τους φύλακες;’ μπορεί σήμερα να διατυπωθεί με τη μορφή «Ποιος ελέγχει τους ελεγκτές;» Αν δεν κατορθώσουμε να βρούμε την κατάλληλη απάντηση σ’ αυτό το ερώτημα, η δημοκρατία ως αποτέλεσμα της ορατής διακυβέρνησης είναι χαμένη υπόθεση.

Σ’ αυτού του είδους τη θεσμική *ανισορροπία* προστίθεται και το γεγονός ότι, ιδίως τα εμπορικά ΜΜΕ, αποτρέπουν συστηματικά την πρόσβαση των πολιτών, ως συνομιλητών, στο δικό τους, ‘ιδιόκτητο’ (sic) βήμα δημοσιότητας³². Τα ΜΜΕ παρέχουν, έτσι, ένα κοινής και δημόσιας χρήσης αγαθό, υπό αυστηρά ελεγχόμενους όρους, συχνά ιδιοτέλειας. Διατηρούν, μονομερώς, το δικαίωμα να διαθέτουν το βήμα της δημοσιότητας κατά το δοκούν και υπό περιοριστικούς όρους³³. Η μονομέρειά τους αυτή κάθε άλλο παρά δημοκρατική είναι, οπότε, τείνουν να λειτουργούν ηγεμονικά και αντι-πολιτικά.

Εξάλλου, επειδή το μεντιακό πεδίο έχει διαβρωθεί συνολικά από την εμπορευματοποίηση, τα προβλήματα στη σχέση ‘οιονεί αντιπροσώπευσης’³⁴, μεταξύ δημοσιογράφων και κοινού, περιπλέκονται περαιτέρω³⁵. Το σύγχρονο ‘επικοινωνιακό σύστημα’ συμπυκνώνει εξουσία, η οποία στον ύστερο, νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό, διαπλέκεται με την οικονομική ολιγαρχία. Εν τούτοις, δίχην μιας αντίληψης ‘ελευθεροτυπίας’ της εποχής του 18^{ου} αιώνα, η οποία έχει πλέον μετεξελιχθεί σε ταμπού, τα ΕΗΜΜΕ κατέχουν αξιωματικά το πολιτικό

30. “As Baldwin said in a memorable sentence suggested to him by his cousin Rudyard Kipling, ‘what proprietorship of these papers is aiming at is power, and power without responsibility – the prerogative of the harlot throughout the ages.’” (Curran & Seaton 1991: 49).

31. Bobbio 1993: 39. Βλ. και Ferry 1993.

32. Καϊτατζή-Γουίτλοκ 1999 και 2005.

33. Το λειτουργικό αυτό καθεστώς αίρεται σε προεκλογικές περιόδους, οπότε τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ υπόκεινται στους σχετικούς κανόνες της νομοθεσίας υπό την εποπτεία του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ).

34. Οι δημοσιογράφοι «από καιρό έχουν αυτοχρισθεί εκπρόσωποι και προστάτες του λαού» Boorstin, 1960/1990: 166.

35. Δεμερτζής 2003: 214-5 & 221, Καϊτατζή-Γουίτλοκ 2003a, Παπαθανασόπουλος 2006: 230.

ακαταλόγιστο³⁶. Εύλογα, λοιπόν, διογκώνεται και το έλλειμμα νομιμοποίησης του Τύπου, ενώ υπό αυτό το πρίσμα, το πρόβλημα του ‘εκδημοκρατισμού της δημοκρατίας’³⁷ γίνεται εξαιρετικά δυσεπίλυτο.

Το αίτημα της ανεξαρτησίας του Τύπου

Οι αξιώσεις ανεξαρτησίας και αμεροληψίας ή ‘ουδετερότητας’ εκ μέρους των φορέων του Τύπου είναι τα στοιχεία εκείνα που ανέδειξαν, ιστορικά, τη συνιστώσα του Τύπου στο σημαντικό βάρη το οποίο εξακολουθεί να κατέχει. Στην ένδοξη πορεία του Τύπου, καθ’ όλη τη διάρκεια του εικοστού αιώνα, όμως, τα ΕΗΜΜΕ καταγγέλλθηκαν για μια ποικιλία από νοσογόνες τάσεις και αντιδημοκρατικές υπερβάσεις.

Σταχυολογούμε εδώ ορισμένα μόνο είδη καταγγελιών που προσάπτονται στα ΜΜΕ.

Πρώτον, ηγεμονία και κυριαρχία μέσω των διαδικασιών του πυλωρού και του καθορισμού της ημερήσιας θεματολογίας (agenda setting)³⁸.

Δεύτερον, προπαγάνδα και κατασκευή της συναίνεσης³⁹.

Τρίτον, αδιαφανής συμπαιγνία ή διαπλοκή ισχυρών παραγόντων της οικονομίας με κυβερνώντες μέσω των οποίων πλήττεται το δημόσιο συμφέρον και ο Λαός [Α]⁴⁰.

Τέταρον, εμπορευματοποίηση και ιδιοτελείς συμπαιγνίες με την αγορά για την προαγωγή της κερδοσκοπίας των αγορών⁴¹.

36. Σε ορισμένες χώρες είναι πολλοί και διεξοδικοί οι κανόνες και οι νόμοι για την άσκηση της δημοσιογραφίας. Ο Harcup (2009: 22) αναφέρεται στους δεκάδες νόμους της Βρετανίας. Βεβαίως, σε πολλές χώρες ακόμη και σήμερα ο Τύπος φμώνεται επίσημα. Στη χώρα μας υπάρχουν νομικοί περιορισμοί αναφορικά με δημόσια και αστικά έννομα αγαθά που μπορεί να θίγονται ‘δια του Τύπου’. Ωστόσο κάποιοι δημοσιογράφοι εκλαμβάνουν τις προσφυγές πολιτών στα δικαστήρια εναντίον δημοσιευμάτων, που τους θίγουν, ως επιθέσεις κατά της ελευθεροτυπίας.

37. Mouffe 2000/2004, Σταυρακάκης 2004.

38. McCombs, 1972, Rogers & Dearing 1994: 77, Kellner 1990, Ραμονέ 1999, Curran & Seaton, 1991.

39. Lippmann 1922/1997, Boorstin 1960, Herman & Chomsky 1988, Ραμονέ 1999.

40. Grossi & Mazzoleni, 1984 στο Mancini 1991, Hobsbawm 2007, Garnham 1991, Curran & Seaton 1991. Ο όρος ‘διαπλοκή’ – που περιγράφει το ιδιότυπο φαινόμενο αμοιβαίας εκμετάλλευσης μεντιακού κεφαλαίου και κυβερνήσεων με στόχο τις προμήθειες δημόσιων εργολαβιών / προμηθειών – δεν αποτελεί ελληνική αποκλειστικότητα. Αντίστοιχα προβλήματα απαντώνται σε πολλές δυτικές χώρες, με ‘τοπικές’ ιδιαιτερότητες. Ανάλογες εκτροπές, στα αγγλικά, αποδίδονται με τον όρο ‘collusion’. Βλ. Lloyd 2004.

41. Παπαθανασόπουλος 1994, Garnham 1990, McChesney 1999, Keane 1990, Leys 2003, Δεμερτζής 2003, Thussu 2007, Kaitatzi-Whitlock 2005.

Πέμπτον, αποπληροφόρηση, αποπροσανατολισμό και αποπολιτικοποίηση⁴².

Ούτως ή άλλως, το σύνολο των πρώτων τεσσάρων καταγγελιών και εκτροπών, που εντοπίζουμε εδώ, κατατείνει σωρευτικά στην πέμπτη εκτροπή, δηλαδή στον αποπροσανατολισμό, την αποπολιτικοποίηση και τη 'μαζο'-ποίηση⁴³. Το σύνολο των εκτροπών εξουδετερώνει τους πολίτες ως αυτόνομης ή ισχυρής ή σταθερής, έστω, συνιστώσας του πολιτικού συστήματος, ενώ οι «πλέον κρίσιμες αποφάσεις εξοβελίζονται από τη δημόσια σφαίρα»⁴⁴.

Η πρακτική αυτή προκαλεί την «απο-δημοκρατικοποίηση της πολιτικής και την αυταπάτη ότι ζούμε σε κοινωνίες στις οποίες έχει εκλείψει ο πολιτικός ανταγωνισμός». Έτσι η κατάσταση αυτή «εμποδίζει την έκφραση των πολιτικών παθών μέσα από τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα, υποστηρίζοντας, έτσι, το 'σικέ παιχνίδι' της πολιτικής ολιγαρχίας και των δυνάμεων της αγοράς»⁴⁵. Σύμφωνα με μία πλειάδα αναλυτών ο Τύπος, ως κεντρικός διαμεσολαβητικός θεσμός της δημοκρατίας, έχει προ πολλού απολέσει την προβαλλόμενη ανεξαρτησία του και μάλιστα αυτοβούλως⁴⁶.

Πολιτική επικοινωνία και Πολιτική

Έχει ειπωθεί εύστοχα ότι Επικοινωνία και Πολιτική είναι διαδικασίες και καταστάσεις ομοούσιες⁴⁷. Ο συλλογικός χαρακτήρας της Πολιτικής την εδραιώνει στην επικοινωνία, καθιστώντας σύμφυτη και αναπόδραστη την επικοινωνιακότητά της. Η συλλογική ενασχόληση με τα δημόσια και τα κοινά πράγματα θα ήταν ασύλληπτη και ανέφικτη χωρίς την επικοινωνία, καθώς δεν υφίσταται *κοινό*-τητα χωρίς *επι-κοινω*-νία⁴⁸. Όπως διδάσκει ο Αριστοτέλης στα

42. Jhally 1987, Mills 1956, Lukes 2004/2007, Baudrillard 1982, Kaitatzi-Whitlock 2005.

43. Mills 1956.

44. Mouffe 2000/2004, Σταυρακάκης, 2004: 21-22.

45. Σταυρακάκης 2004: 21-22. Καστοριάδης 1998, Mouffe 2000/2004.

46. Βλ. Lippmann 1922/1997, Boorstin, 1960, Herman & Chomsky 1988, Curran & Seaton 1991, McCombs & Shaw 1972, Grossi & Mazzoleni 1984, Mancini 1991, Wasko 1988, McChesney 1987 Keane 1991, Kellner 1990, Leys 2003, Meyer 2002, Thussu 2007, Kaitatzi-Whitlock 2005, Ραμονέ 1987, Golding & Murdock 1996, Garnham 1990.

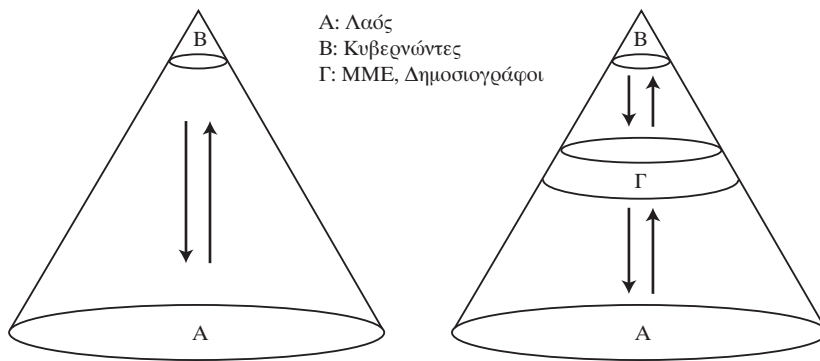
47. Neuman et al. 1992, Ψύλλα 2003, Dahlgren 2009.

48. Dahlgren 2009: 5, Μεταξάς 2001, Fagen 1977. Παρότι η Πολιτική δεν υφίσταται έξω από την επικοινωνία, η επικοινωνία λειτουργεί πάντα σε όλα τα έμβια όντα και τα κοινωνικά συστήματα, υπερβαίνοντας την Πολιτική. Οι μορφές επικοινωνίας που δεν επικεντρώνονται στην από κοινού πραγμάτευση των κοινών, την οποία επαγγέλλεται η Πολιτική ως μέθοδο επίτευξης στόχων, έχουν άλλες στοχεύσεις, περιεχόμενα και ενδιαφέροντα.

Πολιτικά του, η έννοια της Πολιτικής, είτε άμεσα είτε έμμεσα, αφορά πάντα στις δημόσιες υποθέσεις και για το λόγο αυτό αναφέρεται στο γενικό κοινό, ενώ, πάντα, επικαλείται ρητά ή υπόρρητα το δημόσιο συμφέρον (public interest)⁴⁹. Ως εκ τούτου, από τα γινόμενα ή τα παραλειπόμενα της Πολιτικής, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, θετικά ή αρνητικά, επηρεάζεται το σύνολο της Πολιτείας και του δημόσιου βίου.

Η πολιτική επικοινωνία είναι ένα πολυσχιδές και πολυεπίπεδο γίγνεσθαι το οποίο ενσωματώνει δηλώσεις, σύμβολα, απεικονίσεις και εκφράσεις που ανταλλάσσονται ανάμεσα σε όλους τους δρώντες του πολιτικού συστήματος. Δεν είναι μια αποκλειστικά διαμεσολαβημένη διαδικασία. Παρότι, στην εποχή μας, τα ΜΜΕ παρεμβάλλονται στο μεγαλύτερο μέρος των ανταλλαγών μεταξύ πολιτικών και πολιτών, η *διαμεσολαβημένη πολιτική επικοινωνία* δεν συνιστά το 'σύμπαν' αυτής της κοινωνικο-πολιτικής δραστηριότητας. Ωστόσο, στο βαθμό που τα Μέσα παρεμβαίνουν διαμεσολαβητικά, αυτά καθορίζουν τόσο τα πλαίσια, όσο και τα περιεχόμενα τα οποία διακινούνται. Κατ' επέκταση έχουν ισχυρό αντίκτυπο στο λόγο και τη γνώμη του κοινού⁵⁰.

Η πολιτική επικοινωνία αναφέρεται σε μια πολιτικού περιεχομένου πληροφόρηση, η οποία σχετίζεται με το ισχύον κοινωνικό και πολιτικό σύστημα,



Διάγραμμα 3. Συγκριτική σχηματοποίηση άμεσων και διαμεσολαβημένων δομών πολιτικής επικοινωνίας. Η λειτουργία των δύο δομών είναι παραπληρωματική.

49. Ο Αριστοτέλης αντιδιαστέλλει τα πολιτεύματα από τις παραφθορές τους με γνώμονα το αν υπηρετούν ή όχι το κοινό / δημόσιο συμφέρον. Εφόσον δεν υπηρετείται το δημόσιο συμφέρον, η βασιλεία εκπίπτει σε τυραννία, η αριστοκρατία εκπίπτει σε ολιγαρχία και η δημοκρατία (Πολιτεία) εκπίπτει σε οχλοκρατία. (Aristotle, *The Politics*, III vii (1279a-1279b10). Βλ μετάφραση του J. Saunders 1981:189-195).

50. McNair 1995.

και κατ' επέκταση με την πολιτική δύναμη και την *κοινωνική διανομή της*⁵¹. Η πολιτική επικοινωνία είναι, λοιπόν, το αξονικό εργαλείο για την κυκλοφορία της πολιτικής γνώσης και γνώμης αλλά και για την επίτευξη πολιτικής συνεννόησης. Υπό αυτό το πρίσμα, είναι περιοριστικές και αδόκιμες οι χρήσεις του όρου με την έννοια της πολιτικής ή της εκλογικής προπαγάνδας, αμιγώς.

Οι πολιτικές πρωτοβουλίες και οι αλλαγές συνεπάγονται διαρκείς μετατοπίσεις αξιών και πόρων, πότε φανερά και πότε ανεπαίσθητα και ανεπίγνωστα. Οι μεταβιβάσεις πόρων, που προκύπτουν λόγω άσκησης εξουσίας, μεροληπτούν αναπόφευκτα υπέρ κάποιων στρωμάτων και τάξεων και ταυτόχρονα εναντίον κάποιων άλλων. Επιφέρουν παράλληλα και συνολικές θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις στο γενικό συμφέρον της πολιτείας, καθώς είτε περιορίζουν είτε αναβαθμίζουν το γενικό επίπεδο ευημερίας. Το 'ισοζύγιο' των συνολικών μεταβιβάσεων και άρα *αποδόσεων ή στέρησεων* δημόσιων πόρων και δημόσιας εξουσίας, ορίζει το μέτρο της επιτυχίας της Πολιτικής, εκ του αποτελέσματος.

Ενοιολογήσεις της πολιτικής επικοινωνίας

Οι Denton & Woodward ορίζουν την πολιτική επικοινωνία ως τη δημόσια πραγμάτευση για «τη διανομή των δημόσιων πόρων, την επίσημη εξουσία και τις επίσημες κυρώσεις»⁵² Διευκρινίζουν ότι το σημαντικό κριτήριο για την κατηγοριοποίηση ενός μηνύματος πολιτικής επικοινωνίας έγκειται στην σκοπιμότητά του, παρά στην πηγή του⁵³. Με αυτήν τη λογική, ανάλογα με το περιεχόμενό τους, τα μηνύματα που εκπορεύονται από τα πολιτικά πρόσωπα, λόγου χάρη, μπορεί να ανήκουν στην κατηγορία της πολιτικής επικοινωνίας. Εάν όμως εστιάζουν σε *απολιτικά* κοσμικά συμβάντα, τα μηνύματα⁵⁴ αποπροσανατολίζουν, καταλαμβάνοντας, ενίοτε, ζωτικό πολιτικό χώρο και χρόνο. Έτσι ο διαθέσιμος πολιτικο-επικοινωνιακός χρόνος και χώρος μπορεί να καταλαμβάνονται από αλλότρια και αλλοτριωτικά περιεχόμενα, οδηγώντας στην απο-πληροφόρηση.

‘Με επικοινωνιακούς όρους’

Τεκμήριο και μέτρο υπολογισμού της αποτελεσματικής *πολιτικής επικοινωνίας* είναι η δύναμη να επιφέρει κάποιος πραγματικές πολιτικές αλλαγές ή αντιθέ-

51. Μεταξάς 2003: 13-15.

52. Denton & Woodward 1990: 14.

53. Βλ. και McNair 1995.

54. Ανάλογα με την εστίαση και τις επιλογές των δημοσιογράφων τα μηνύματα μπορεί να εντάσσονται στην κατηγορία της ενημερωδιασκέδασης.

τως η δύναμη να συντηρεί το *status quo*. Με βάση αυτό το κριτήριο-τεκμήριο θα προσεγγίσουμε τις απόπειρες πολιτικής παρέμβασης και θα προσμετρήσουμε τις τάσεις του προσανατολισμού στην παραγωγή πολιτικής προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση.

Στον καθημερινό λόγο επικρατεί ο αφορισμός: «με επικοινωνιακούς όρους», που υποδηλώνει ξεκάθαρα μια ‘προσποίηση’. Κάτι που γίνεται αμιγώς ‘επικοινωνιακά’ μπορεί να λέγεται ή να εμφανίζεται χωρίς κανέναν θετικό αντίκτυπο ή καμιά αλλαγή στην ισχύουσα κατάσταση. Η αφοριστική αυτή αντίληψη της πολιτικής επικοινωνίας την υποβιβάζει σε ένα ανίσχυρο και ευτελές *status*. Έτσι, η φράση: «με επικοινωνιακούς όρους» ισούται συχνά με το νόημα των φράσεων: ‘μιλάμε για να μιλάμε’. Ο αφορισμός αυτός υποβιβάζει την πολιτική επικοινωνία και τη συμψηφίζει περίπου με την έννοια της χειραγωγικής προπαγάνδας, των αναλώσιμων ‘ειδήσεων’ και της κατασκευής της συναίνεσης.

Διαπλοκή

Στη διάγνωση του για τις παθογένειες που προκαλεί η διαπλοκή στην Ιταλία, ο Paolo Mancini επισημαίνει τις πρόσφατες αλλοιώσεις που έδωσαν τη ‘χαριστική βολή’ στη δημόσια σφαίρα. Διαπιστώνει ότι στη δημόσια επικοινωνία κυριαρχεί πλέον η προσωποποίηση και δραματοποίηση της πολιτικής και των ειδήσεων και έχει επέλθει η σταδιακή διάβρωση στο κύκλωμα της πολιτικής κοινωνικοποίησης, το οποίο μέχρι πρόσφατα ανήκε στη δικαιοδοσία των κομμάτων. Ο Mancini αποδίδει αυτές τις αλλοιώσεις στην ηγεμονία της εμπορικής τηλεόρασης⁵⁵. Την ίδια διάγνωση κάνουν και πάρα πολλοί άλλοι ερευνητές, εστιάζοντας, είτε σε συγκεκριμένες χώρες είτε, αντιστοίχως, στην παγκοσμιοποιούμενη πλέον δημοσιότητα⁵⁶.

Οι εφημερίδες που φέρουν τον τίτλο ‘Ανεξάρτητος’, ‘The Independent’ ή κάτι παρεμφερές, μέσω του ονόματός τους, τονίζουν την εκδοτική βούληση να ασκούν κριτική στην κυβερνητική εξουσία, ανεξάρτητα από το ποιο κόμμα κυβερνάει και να τηρούν τις δέουσες αποστάσεις από όλα τα κόμματα εξουσίας. Σήμερα, τα φύλλα αυτά τείνουν να αποτελούν την εξαίρεση. Είναι δε αξιοσημείωτο ότι, ενώ, εξ ορισμού απευθύνονται στους κομματικά ανένταχτους πολίτες, οι οποίοι πληθαίνουν⁵⁷, εν τούτοις, τα ίδια φαίνεται να μην αποκομίζουν

55. Mancini 1991: 137-138.

56. Ενδεικτικά Βλ.: Kellner 1991, Gerstlé 2008, Meyer 2002, Thussu 2007, Curran 2008, Keane 1990, McChesney 1997, Leys 2003, Dahlgren 2009, Dahlgren & Sparks, 1991.

57. Σπουρδαλάκης 1990.

αντίστοιχες αυξήσεις στις πωλήσεις τους.

Η επίκληση της ανεξαρτησίας του Τύπου, μοιάζει παράδοξη καθώς αναφορικά με το κομματικό φάσμα, είναι ευδιάκριτος ο 'χρωματισμός' των πολιτικών εφημερίδων. Ως αναγνώστες, ξεχωρίζουμε τις εφημερίδες σε δεξιές, κεντροδεξιές, του κέντρου, της κεντροαριστεράς ή της αριστεράς. Η εγκατάλειψη της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας από το σύγχρονο Τύπο αποτελεί ένα από τα προβληματικά πεδία που διερευνώνται επιστημονικά. Σε αντίθεση με το στρατευμένο Τύπο του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα, οι σύγχρονες τάσεις μεροληπτικότητας δεν εκφράζουν τα συμφέροντα του Λαού ή των καταφρονημένων τμημάτων του, αλλά διαπλέκονται και με αγοραία συμφέροντα.

Ο Paolo Mancini προσυπογράφει την ανάλυση των Grossi και Mazzoleni για τον υψηλό βαθμό «μεροληπτικότητας των μέσων μαζικής επικοινωνίας». Οι συγγραφείς αυτοί εκτιμούν πως «τα πολιτικά κόμματα συμμετείχαν πάντοτε στις εκδοτικές επιλογές και στη διαμόρφωση της δομής των ΜΜΕ και ότι, μέσω διαφόρων μορφών ιδιοκτησίας και ελέγχου, τα κόμματα εξασφάλιζαν πάντοτε πίστη»⁵⁸. Η τάση αυτή προσφάτως απέκτησε και τη θεσμοποίησή της.

Οι πολιτικοί προσπορίζονται τα παράγωγα αυτών των μορφών ελέγχου του Τύπου μέσω μιας επικοινωνιακής πολιτικής η οποία ευνοεί την αμοιβαία μεταξύ τους εκμετάλλευση⁵⁹. Το σύμπλεγμα αυτών των σχέσεων αποτυπώνει τη δομική διαπλοκή. Αναπόσπαστο είναι και το φαινόμενο της λειτουργικής διαπλοκής. Η έννοια αυτή είναι συμπεριληπτική, καθώς, εκτός από τους επαγγελματίες δημοσιογράφους, στη διαδικασία αυτή εμπλέκονται και σύμβουλοι δημοσίων σχέσεων και στελέχη πολιτικών γραφείων Τύπου, δημοσκόποι, δημοσιολόγοι και άλλοι⁶⁰. Οι ίδιοι Ιταλοί συγγραφείς διατείνονται ότι εξίσου ισχυρή «είναι η διαπλοκή και η *σγχώνευση* (integration) ανάμεσα στις μεντιακές και τις πολιτικές ελίτ». Οι δύο εξουσιαστικές κατηγορίες δρώντων [B] και [Γ] και, ιδίως, οι ελίτ «συμμερίζονται τις ίδιες αξίες και μοιράζονται μεταξύ τους το ίδιο συμβολικό σύμπαν».

Οι ίδιοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι προκύπτει και μια έντονη επαγγελματική ώσμωση και αλληλο-διείσδυση. Επαγγελματίες πολιτικοί προέρχονται από το χώρο της δημοσιογραφίας και τούμπάλιν. Αυτή η έκβαση σηματοδοτεί το φαινόμενο του 'πολιτικού παραλληλισμού'. Κατά τον Mancini είναι οφθαλμοφανής η συμβολή των ΕΗΜΜΕ στο ισχύον πολιτικό σύστημα, στο οργανωτικό, το οικονομικό, το επαγγελματικό, το θεματικό και το ιδεολογικό επίπε-

58. Grossi & Mazzoleni 1985: 139 στο Mancini 1991.

59. Kaitatzi-Whitlock 2005.

60. Βλ. Καϊτατζή-Γουίτλοκ 2008. Επίσης, Hobsbawm, 2007.

δο⁶¹. Συνεπώς, μέσω της πολιτικής επικοινωνίας διεκπεραιώνονται σήμερα κάθε λογής ανταλλαγές, συνεννοήσεις και συνομολογήσεις. Οι ανταλλαγές αυτές αφορούν πρώτον, στις συσσωματώσεις των ατόμων (συγκρότηση πολιτικής οργάνωσης όπως κόμμα, παράταξη, συνδικάτο, σύλλογο) και, δεύτερον, στην εμπέδωση επιλεκτικών, προνομιακών συμμαχιών με στόχο τον έλεγχο και τη διεύθυνση του πολιτικού συστήματος.

Επικοινωνιακή και πολιτική εξουσία

Πολιτική Επικοινωνία είναι κάθε ζωντανή, αυθεντική εκδήλωση των μελών της πολιτικής κοινωνίας και κάθε αναπαράσταση πολιτικού περιεχομένου. Δηλαδή, κάθε προφορική, γραπτή ή συμβολική και σκόπιμη παροχή ή ανταλλαγή λόγου ή εικόνων και συμβόλων, η οποία αποβλέπει στην πολιτική *επιρροή* και αναφέρεται στην άσκηση δημόσιας εξουσίας. Οι κλασικοί ορισμοί της εξουσίας και της πολιτικής επικοινωνίας επιτρέπουν να κατανοήσουμε την ιδιοτυπία αυτής της πρακτικής στο πλαίσιο των πολιτικών και συμβολικών σχέσεων εξουσίας. Αντιπαραβάλλοντας διστάμενες ή αντικρουόμενες θεωρήσεις της εξουσίας διακρίνουμε τις προσεγγίσεις που αποκαλύπτουν τα φαινόμενα χειραγώγησης, ως πολιτικά προβληματικά και εκείνες, αντίθετα, που τα 'υιοθετούν' ως δεδομένα ή αμετάλλακτα.

Η καλώς νοούμενη πολιτική επικοινωνία ενσωματώνει τη λογοδοσία για τις δαπάνες του δημόσιου χρήματος, τη γνωμοδοσία και τη δημόσια κρίση και συζήτηση εναλλακτικών προτάσεων πολιτικής καθώς και τη νομιμοποίηση της χρηστής διοίκησης. Αφορά ακόμη διαδικαστικά ζητήματα νομοθεσίας και υιοθέτησης *πολιτικών* (policies) ή καθιέρωσης θεσμών. Αντανακλά, επίσης, τα ζωτικά ή υπαρκτικά ζητήματα του κράτους: δημόσια τάξη και ασφάλεια, καθώς και στρατηγικές για την ανάπτυξη της οικονομίας και την ευημερία της κοινωνίας. Η πολιτική επικοινωνία είναι, τελικά, το παιχνίδι του Λόγου και του αντί-Λόγου, της κοινωνικής λειτουργίας της ακρόασης, της απόκρισης και της αντι-απόκρισης, με στόχο τη διασταύρωση λογικών κρίσεων και τη σύνθεση των προτάσεων ή, εναλλακτικά, την αιτιολογημένη απόρριψή τους.

Η ανοιχτή, πολυμερής και πολυσυλλεκτική πολιτική επικοινωνία συνιστά

61. Το γεγονός ότι πολλοί πολιτικοί, αποχωρώντας από την ενεργό πολιτική, μεταπηδούν στη δημοσιογραφία (Grossi & Mazzoleni στο Mancini 1991: 139) ή το αντίστροφο, ενισχύει το φαινόμενο του πολιτικού παραλληλισμού (Seymour-Ure 1974). 'Αυτοί που συμβουλεύουν τον ηγεμόνα, κυβερνούν δια του ηγεμόνος'. Στην τέχνη, στο έργο 'Οι Δούλες', του Jean Genet και, αντιστοίχως, στο έργο: 'L' habilleur', του Ronald Harwood, διαπιστώνουμε την ισχύ αυτής της ρήσης.